

- Политиздат, 1981. – 432 с.
4. Афанасьев В. Г. О системном подходе в социальном познании / В. Г. Афанасьев // Вопросы философии. – 1973. – № 6. – С. 98–111.
 5. Афанасьев В. Г. Социальная информация и управление обществом / Афанасьев В. Г. – М. : Политиздат, 1975. – 408 с.
 6. Каган М. С. О системном подходе к системному подходу / М. С. Каган // Философские науки, 1973. – № 6. – С. 34–42.
 7. Каган М. С. Человеческая деятельность (опыт системного анализа) / Каган М. С. – М. : Политиздат, 1974. – 328 с.
 8. Сагаатовский В. Н. Системная деятельность и ее философское осмысление / В. Н. Сагаатовский // Системные исследования. Методологические проблемы. Ежегодник. – 1980. – С. 52–68.
 9. Квейд Э. Методы системного анализа / Э. Квейд // Новое в теории и практике управления производством в США. – М. : Прогресс, 1971. – С. 78–98.
 10. Акофф Р. О целеустремленных системах / Акофф Р., Эмери Ф. – М. : Советское радио, 1974. – 272 с.
 11. Боголепов В. П. Организация / В. П. Боголепов, А. А. Малиновский // Философская энциклопедия. – М. : Сов. энциклопедия, 1967. – С. 160–161.
 12. Генисаретский О. И. Методологическая организация системной деятельности / О. И. Генисаретский // Разработка и внедрение автоматизированных систем в проектировании. – М. : Строй-издат, 1975. – С. 409–512.
 13. Джонсон Р. Системы и руководство (теория систем и руководство системами) / Джонсон Р., Каст Ф., Розенцвейг Д. – М. : Советское радио, 1971. – 648 с.
 14. Зеленевский Я. Организация трудовых коллективов. Введение в теорию организации и управления / Зеленевский Я. – М. : Прогресс, 1971. – 311 с.
 15. Петрушенко Л. А. Самодвижение материи в свете кибернетики / Петрушенко Л. А. – М. : Наука, 1971. – 292 с.
 16. Сетров М. И. Основы функциональной теории организации / Сетров М. И. – Л. : Наука, 1972. – 164 с.
 17. Тюхтин В. С. Отражение, системы, кибернетика / Тюхтин В. С. – М. : Наука, 1972. – 256 с.
 18. Чухнов А. И. Организация / А. И. Чухнов // Математика и кибернетика в экономике. – М. : Экономика, 1975. – С. 410–412.

УДК 330.34

УМОВИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПРОГРЕСУ

В. Т. Гаврилюк, кандидат економічних наук

У сучасних умовах головні тенденції розвитку світової економіки проявляються в активному впровадженні досягнень науково-технічного прогресу в сферу виробництва та послуг. Промисловість усе інтенсивніше застосовує нові товари і технології. Науково-технічний прогрес формує конститутивну складову, яка забезпечує високу конкурентоспроможність суб'єктів господарювання.

Історичний досвід неспростовно доводить, що науково-технічний прогрес виявляється у прискоренні економічного розвитку. Свого часу науково-технічний прогрес підштовхнув

процес індустріалізації царської Росії. Прискорений розвиток науково-технічного прогресу вперше в радянській історії забезпечив країні світовий пріоритет у деяких принципових науково-технологічних галузях, що стало одним із найбільших досягнень соціалізму. У той же час, усупереч наявності умов для подальшого поступового розвитку НТП, недооцінка його впливу на економічні та соціальні процеси призвела до системного вибуху в межах діючого суспільного устрою.

Сучасна Україна стоїть перед вибором: або переорієнтація вітчизняної економіки та нау-

ки на вирішення проблем інноваційного розвитку інших країн і перетворення України на експортера товарів та послуг з низьким рівнем доданої вартості, або активізація інноваційних процесів у економіці, повноцінне використання потенціалу науки в процесі технологічної модернізації економіки і, як наслідок, передові позиції у світовій економічній системі.

Особливого значення при цьому набуває необхідність комплексного аналізу умов подальшого розвитку науково-технічного прогресу в сучасній економічній ситуації в Україні.

Дослідженню проблем розвитку науково-технічного прогресу дедалі більше уваги приділяють вітчизняні та зарубіжні науковці. Світова і вітчизняна економічна наука має чимало здобутків, які стосуються розробки теоретичних основ і методичних підходів до впливу науково-технічного прогресу на розвиток економічних систем.

Зокрема, вплив науково-технічного прогресу на інноваційні перспективи України в контексті глобальних постіндустріальних трансформацій окреслений в працях В. М. Гейця, В. П. Семиноженка Особливості НТП у сучасних умовах розвитку економіки України висвітлені у працях Ю. Єханурова. Більшість вітчизняних науковців і практиків, розробки яких присвячені проблемам модернізації економіки України на засадах упровадження нової техніки, новітніх технологій, зокрема С. І. Архієреєв, Л. В. Білецька, В. В. Бугас, Д. І. Коваленко, В. М. Семененко, В. І. Савич, Н. Б. Решетняк та інші, неодноразово наголошували на необхідності визначення концептуальних основ національної моделі економіки на засадах науково-технічного прогресу.

Водночас в економічній теорії та практиці реалізації досягнень НТП на тлі формування ринкових відносин з урахуванням кризових явищ у національній і світовій економіці досі залишаються недостатньо висвітленими питання умов розвитку науково-технічного прогресу. Адже умови подальшого розвитку НТП не були об'єктом спеціального вивчення. Тому історія й сучасний стан розробки питання в науковій літературі вимагає додаткових наукових досліджень.

Метою статті є визначення ґрунтовних умов подальшого розвитку науково-технічного прогресу та їхнього впливу на формування рівня і характеру виробництва.

Науково-технічний прогрес (НТП) – поступальний, взаємопов'язаний і взаємозумовлений розвиток науки і техніки. НТП обумовлений об'єктивними вимогами матеріального виробництва і суспільства в цілому, зростанням і ускладненням людських потреб [1, с. 770].

Науково-технічний прогрес являє собою довготривалу динамічну ієрархічну систему. Система (буквально означає ціле, складене з частин) – безліч взаємодіючих елементів, що мають стосунки і зв'язки один з одним, та становлять цілісне утворення [1, с. 906].

У процесі функціонування системи виникають різноманітні проблеми. Власне, саме функціонування і є виявленням системою проблемних ситуацій і способів їх вирішення. Однією з головних проблем системи є збереження її рівноваги, збалансованості, стабільності. Функціонування завжди припускає використання деяких ресурсів системи, що може призводити до їх витрачання або втрати. Система, виведена з рівноваги діями довкілля, може віддати такі великі ресурси, що втратить баланс з оточенням, потрапить у стан руйнування структури і втрати функцій.

У цьому випадку для ефективної практичної діяльності важливо мати чіткі уявлення про майбутнє науково-технічного прогресу як системи в економічних умовах України. Припинення, зростання і відтворення елементів, які становлять систему, призводить до того, що система гине. Тому для подальшого розвитку системи потрібні перетворення в якісно інший, але вищий за ступенем організованості стан. Тому виникає питання про умови подальшого розвитку НТП на підґрунті сучасних економічних реалій господарського життя.

В енциклопедичному словнику поняття «умова» розглядається як «сукупність чинників, що впливають на кого-небудь, що-небудь, що створюють середовище, в якому відбувається щось. Умова характеризує постійні чинники суспільного, побутового та іншого оточення» [6, с. 625].

У філософській енциклопедії умова розглядається як «сукупність об'єктів (речей, процесів, відносин тощо), необхідних для виникнення чи існування зміни даного об'єкта (що зумовлюється)» [9, с. 286].

У філософському словнику умова визначається як категорія, в якій відображено універсальні відношення об'єкта до тих факторів, завдяки яким він виникає та існує [9, с. 703].

Як бачимо, філософське поняття умови тісно пов'язане з поняттям «фактор». НТП, у свою чергу, є домінантою розвитку продуктивності праці, яка зумовлена дією таких основних груп факторів:

- фактори, пов'язані з живою працею;
- фактори, пов'язані із засобами праці;
- фактори, пов'язані з упровадженням найновіших форм організації виробництва і праці – нових методів управління підприємством;
- фактори, пов'язані з удосконаленням техніко-економічних відносин, – концентрація, спеціалізація, кооперування і комбінування виробництва та ін.;
- фактори, пов'язані з удосконаленням предметів праці – нових конструкційних матеріалів, надчистих, надтвердих, аморфних тощо;
- фактори, пов'язані зі структурними змінами у народному господарстві, насамперед із питомою вагою нових наукоємних галузей.

Отже, з філософського погляду, умова – це фактори, завдяки яким річ або процес виникає й існує. Відтак, щоб об'єкт став наповнюватись змістом під дією факторів, необхідні умови для його існування.

Українська наука завжди посідала особливе місце у світі. В усі часи вона була потужним ресурсом економічних перетворень, найважливішою складовою національного багатства, рушійною силою науково-технічного прогресу. Науковий потенціал будь-якої країни – це найважливіший національний ресурс, одна з основ промислового розвитку.

Незважаючи на надскладні умови першого етапу незалежності України, вдалося зберегти наріжний камінь наукового потенціалу та завдяки ефективній праці навчальних, наукових закладів наростити його.

Чисельність докторів наук у галузі економіки України зросла на 6285 осіб, а чисельність кандидатів наук – на 24297 осіб. Поряд із цим помітна негативна тенденція зниження чисельності науковців, які займалися науковими дослідженнями, з 295010 осіб у 1991 р. до 89534 у 2010, тобто більше ніж утричі.

На нашу думку, доцільно провести обробку статистичної інформації щодо наукової та інноваційної діяльності за допомогою кореляційного аналізу. Вихідні дані для аналізу наукової та інноваційної діяльності в Україні протягом 1990–2010 рр. згруповані у табл. 1.

Таблиця 1

Вихідні дані для аналізу наукової та інноваційної діяльності в Україні

Рік	Кількість організацій, які виконують наукові дослідження й розробки	Чисельність науковців, осіб	Чисельність докторів наук в економіці України, осіб	Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт, млн грн		Питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП, %
				усього, у фактичних цінах	фундаментальні дослідження	
1990	...	313079	...	–	–	–
1991	1344	295010	8133	–	–	–
1992	1350	248455	8797	–	–	–
1993	1406	222127	9224	–	–	–
1994	1463	207436	9441	–	–	–
1995	1453	179799	9759	–	–	–
1996	1435	160103	9974	1111,7	140,6	1,36
1997	1450	142532	10322	1263,4	188,5	1,35
1998	1518	134413	10446	1269,0	205,5	1,24

Продовж. табл. 1

Рік	Кількість організацій, які виконують наукові дослідження й розробки	Чисельність науковців, осіб	Чисельність докторів наук в економіці України, осіб	Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт, млн грн		Питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП, %
				усього, у фактичних цінах	фундаментальні дослідження	
1999	1506	126045	10233	1578,2	220,5	1,21
2000	1490	120773	10339	1978,4	266,6	1,16
2001	1479	113341	10603	2275,0	353,3	1,11
2002	1477	107447	11008	2496,8	424,9	1,11
2003	1487	104841	11259	3319,8	491,2	1,24
2004	1505	106603	11573	4112,4	629,7	1,19
2005	1510	105512	12014	4818,6	902,1	1,09
2006	1452	100245	12488	5354,6	1141,0	0,98
2007	1404	96820	12845	6700,7	1504,0	0,93
2008	1378	94138	13423	8538,9	1927,4	0,90
2009	1340	92403	13866	8653,7	1916,6	0,95
2010	1303	89534	14418	9867,1	2188,4	0,90

Коефіцієнт кореляції – показник, який використовують для вимірювання щільності зв'язку між результативними та факторними ознаками у кореляційно-регресійній моделі за лінійної залежності.

Цей коефіцієнт обчислюється за формулою [4, с. 19]:

$$r = \frac{\text{Cov}(X, Y)}{\sqrt{\text{Var}(X) \cdot \text{Var}(Y)}}$$

де $\text{Cov}(X, Y)$ – вибіркова коваріація, а $\text{Var}(X)$ – вибіркова дисперсія X , які розраховують за формулами:

$$\text{Cov}(X, Y) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y}),$$

$$\text{Var}(X) = \text{Cov}(X, X) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2,$$

де $\bar{x} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i$, $\bar{y} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n y_i$ – вибіркові середні величини X , Y .

Коефіцієнт кореляції набуває значень на відріжку $[-1, 1]$. При позитивних значеннях коефіцієнта кореляції між змінними – прямий зв'язок, тобто зі зростанням однієї змінної збільшується й інша, при негативних – зворот-

ний зв'язок, тобто зі зростанням однієї змінної інша зменшується.

За умови $r \rightarrow 1$ або $r \rightarrow -1$ щільність зв'язку між X , Y вагома, а при $r \rightarrow 0$ вона практично відсутня.

Розглянемо можливі залежності:

1) X – кількість організацій, які виконують наукові дослідження і розробки; Y – чисельність науковців (за 1991–2010 рр). Коефіцієнт кореляції дорівнює $r = -0,28$; тобто між змінними X , Y існує слабкий зворотний зв'язок;

2) X – кількість організацій, які виконують наукові дослідження і розробки; Y – чисельність докторів наук (за 1991–2010 рр). Коефіцієнт кореляції дорівнює $r = -0,23$. Отже, між змінними X , Y існує слабкий зворотний зв'язок;

3) X – чисельність науковців; Y – чисельність докторів наук (за 1991–2010 рр). Коефіцієнт кореляції дорівнює $r = -0,83$, тобто між змінними X , Y існує сильний зворотний зв'язок, який пояснюється тим, що разом зі збільшенням кількості докторів наук чисельність науковців падає;

4) X – усього виконано наукових і науково-дослідницьких робіт, Y – кількість фундаментальних досліджень (1996–2010 рр). Коефіцієнт кореляції дорівнює $r = 0,99$. Між змінними X , Y існує надто сильний прямий зв'язок;

5) X – всього виконано наукових і науково-дослідницьких робіт, Y – питома вага обсягу

виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП (1996–2010 рр). Коефіцієнт кореляції дорівнює $r = -0,89$; тобто між змінними X , Y існує сильний зворотний зв'язок;

6) X – кількість фундаментальних досліджень, Y – питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП (1996–2010 рр). Коефіцієнт кореляції дорівнює $r = -0,90025$. Між змінними X , Y існує сильний зворотний зв'язок;

7) X – кількість організацій, які виконують наукові дослідження і розробки; Y – усього виконано наукових і науково-дослідницьких робіт (1996–2010 рр). Коефіцієнт кореляції дорівнює $r = -0,82$. Між змінними X , Y існує сильний зворотний зв'язок. Причому зі збільшенням кількості організацій, які виконують наукові дослідження і розробки, кількість реальних наукових досліджень зменшується;

8) X – чисельність науковців; Y – питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП (1996–2010 рр.). Коефіцієнт кореляції дорівнює $r = 0,88$. Між змінними X , Y існує сильний зворотний зв'язок. Зі зменшенням кількості науковців зайнятих науковими дослідженнями та розробками, падає питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП;

9) X – кількість докторів наук у галузі економіки України; Y – усього виконано наукових і науково-дослідницьких робіт (1996–2010 рр). Коефіцієнт кореляції дорівнює $r = 0,99$. Між змінними X , Y існує сильний прямий зв'язок. Збільшення кількості докторів наук у галузі економіки України призводить до збільшення кількості виконаних наукових робіт;

10) X – кількість докторів наук в економіці; Y – кількість фундаментальних досліджень (1996–2010 рр). Коефіцієнт кореляції дорівнює $r = 0,98$. Між змінними X , Y існує надто сильний прямий зв'язок, тобто разом зі збільшенням кількості докторів наук в економіці України збільшується чисельність фундаментальних наукових досліджень;

11) X – кількості докторів наук; Y – питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП (1996–2010 рр). Коефіцієнт кореляції дорівнює $r = -0,89$. Між змінними X , Y існує сильний зворотний зв'язок.

Отже, кореляційний аналіз взаємних залежностей наукової і інноваційної діяльності в Україні, на підставі статистичних даних, дає змогу зробити певні висновки.

Чисельність науковців, які займалися практичними науковими дослідженнями протягом 1991–2010 рр. неухильно падає. За цей період їх кількість знизилась на 205476 осіб, або на 69,7 %. Водночас кількість докторів наук у галузі економіки України поступово зростає. Розрахунок коефіцієнта кореляції ($r = -0,83$) підтверджує наявність сильного зворотного зв'язку – разом зі збільшенням кількості докторів наук чисельність науковців падає.

Також, незважаючи на зниження питомої ваги обсягів виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП України, збільшується кількість фундаментальних досліджень і їх кадрової складової при практично незмінній кількості організацій, які проводять наукові дослідження. Збільшення кількості фундаментальних досліджень, у свою чергу, призводить до збільшення загальної кількості наукових досліджень (коефіцієнт кореляції дорівнює $r = 0,99$ – сильний прямий зв'язок). Також існує сильний прямий зв'язок між збільшенням кількості докторів наук у галузі економіки України і кількістю фундаментальних наукових досліджень (коефіцієнт кореляції $r = 0,98$).

Таким чином, треба визнати, що саме розвиток фундаментальної науки, є не тільки однією з умов подальшого розвитку науково-технічного прогресу, а й містить необхідний потенціал для перемоги вітчизняної науки у конкурентній боротьбі.

Найважливішою причиною відставання нашої держави від економічно розвинених країн у сфері науково-технічного прогресу, безумовно, є залишковий принцип державного фінансування науки – 0,3–0,5 % ВВП. Адже відомо, що економічна віддача починається після досягнення критичного рівня наукоємності ВВП. Для України цей показник становить не менше 1,7–2,0 % ВВП. Саме тому такий рівень видатків на науку закладено у Законі «Про наукову й науково-технічну діяльність» від 13.12.1991 р. № 1977-ХІІ.

За межами цих нормативів розпочинаються руйнівні процеси не тільки в науці, а й еконо-

міці та суспільстві в цілому. Для порівняння: Євросоюз у 2012 р. майже 9 млрд дол. виділив тільки на реалізацію наукових проектів 16 тис. організацій, серед яких європейські університети, дослідницькі команди і приватні компанії. Ізраїль, США та Японія на фінансування науки спрямовують понад 3 % ВВП, що означає адекватну корисну дію, відповідні результати і перспективи соціально-економічно-

го розвитку. Такий розрив обсягів бюджетних витрат на фундаментальні та прикладні дослідження в нашій країні й розвинених державах світу вражає.

Відставання у сфері науково-технічного прогресу призвело до падіння частки впровадження інновацій на промислових підприємствах. Наочно це відображено у табл. 2.

Таблиця 2

Упровадження інновацій на промислових підприємствах

Рік	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	Упроваджено нових технологічних процесів, процесів	У тому числі маловідходні, ресурсозберігаючі	Освоєно виробництво інноваційних видів продукції, найменувань	З них нові види техніки	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2000	14,8	1403	430	15323	631	
2001	14,3	1421	469	19484	610	6,8
2002	14,6	1142	430	22847	520	7,0
2003	11,5	1482	606	7416	710	5,6
2004	10,0	1727	645	3978	769	5,8
2005	8,2	1808	690	3152	657	6,5
2006	10,0	1145	424	2408	786	6,7
2007	11,5	1419	634	2526	881	6,7
2008	10,8	1647	680	2446	758	5,9
2009	10,7	1893	753	2685	641	4,8
2010	11,5	2043	479	2408	663	3,8

Цілком зрозуміло, що для практичних перетворень у розвитку складових науково-технічного прогресу в першу чергу потрібна виражена, планомірна фінансово забезпечена науково-технологічна політика органів влади, яка б відповідала національним інтересам і світовим стандартам. Частка фінансування науково-технічного прогресу повинна відповідати вимогам чинного законодавства та потребам як збереження, так і нарощування наукових ресурсів держави.

Відтак, можна впевнено стверджувати, що науково-технічний прогрес є основою економічного зростання держави. Всупереч тиску фінансово-економічної кризи на перехідну економіку України умовами подальшого розвитку науково-технічного прогресу є розгортання, оптимізація і підвищення якості фунда-

ментальних досліджень, суттєве збільшення державного фінансування науки і науково-дослідницьких робіт. Окрім цього, специфічні економіко-історичні умови науково-технологічного розвитку країни дають можливість говорити про необхідність її рівноправного входження до світової економічної системи тільки на основі власної неповторної моделі інноваційного прориву.

Таким чином, науково-технічний прогрес як система, що функціонує в специфічних умовах перебігу економічних процесів в Україні, перебуває в кризовому стані. Проте кризу не можна розглядати як суто негативне явище. Кризові явища супроводжують «життєвий шлях» будь-якої системи, виступаючи необхідною фазою її розвитку, під час якої спостерігається не лише згасання колишньої якості

системи, а й поява нового. Якщо визначати точніше, то суть кризи систем полягає в такому: стара система вже зникла, а нова ще не з'явилася. Криза є діалектичною єдністю двох процесів: руйнування і творення. Який із цих процесів візьме гору значною мірою залежить від накопленої позитивної енергії в самій системі науково-технічного прогресу та зваженої поступової дії ззовні, яка виражається в реальній державній підтримці усіх елементів, що становлять систему науково-технічного прогресу в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большой экономический словарь / под ред. А. Н. Азрилияна. – 4-е изд. доп. и перераб. – М. : Институт новой экономики, 1999. – 1248 с.
2. Кулинич О. І. Економетрія / Кулинич О. І. – Хмельницький : Поділля, 2003. – 215 с.
3. Кремер Н. Ш. Эконометрика / Кремер Н. Ш., Путко Б. А. – М. : Юнити, 2002. – 311 с.
4. Литвин О. М. Основи економетрики : навч.-метод. посіб. / Литвин О. М., Лобанова Л. С. – Х. : УПА, 2006. – 192 с.
5. Мочерний С. В. Економічна теорія : навч. посіб. / С. В. Мочерний. – 4-те вид., стер. – К. : ВЦ «Академія», 2009. – 640 с.
6. Советский энциклопедический словарь. – М. : Сов. энциклопедия, 1991. – 1600 с.
7. Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ : учеб. пособие / Сурмин Ю. П. – К. : МАУП, 2003. – 368 с.
8. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. – 2 вид., перероб. і допов. – К. : Головна редакція УРЕ, 1986. – 800 с.
9. Філософський енциклопедичний словник. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.

УДК 334.7

ВІДПОВІДНІСТЬ КООПЕРАТИВНИХ ПРИНЦИПІВ МІЖНАРОДНОГО КООПЕРАТИВНОГО АЛЬЯНСУ СУЧАСНИМ ЗМІНАМ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Ю. С. Радченко

Сучасний розвиток економіки на тлі світової фінансової кризи все частіше викликає занепокоєння не лише у топ-менеджерів компаній, а і у рядового населення з приводу того, що відбувається з ринком і яких змін слід очікувати. Варто відзначити, що сучасне становище вже є об'єктивним початком незворотних процесів, про які попереджали і класики економічної думки, і відомі економісти XIX ст. Проте навіть у такому нестабільному середовищі виникають осередки сталого розвитку, що вирішують не лише економічні питання, а також соціальні та екологічні.

Метою статті є аналіз змін сучасного міжнародного ринку та взаємозв'язок цих змін із кооперативними принципами Міжнародного кооперативного альянсу (МКА) 1995 р.

Капіталістична система, за твердженнями класика економічної думки К. Маркса, не здатна у повному обсязі задовольнити потреби населення і у майбутньому і не має перспективи сталого розвитку [1, с. 408]. Ряд досліджень провели такі економісти, як М. Туган-Барановський та Дж. Шумпетер, які довели наявність циклічності розвитку економіки у капіталістичній системі. Циклічність розвитку періодично призводить до криз, а це прямо суперечить таким поняттями, як сталість і рівновага. Отже, про такий сценарій розвитку капіталістичної системи було відомо давно. І незважаючи на це, капіталістична форма організації господарської діяльності здобула широке визнання і превалювала над іншими формами, підтримуючи цю систему. Мабуть, і надалі можна було б розвиватись у цьому напрямі,